

HALİD ZİYA UŞAKLIĞIL

**BİTMEMİŞ
DEFTER**

KADINLARA DAİR ÖYKÜLER

2. BASKI

 can
miras

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

BİTMEMİŞ DEFTER

KADINLARA DAİR ÖYKÜLER

Can Miras

Bitmemiş Defter: Kadınlara Dair Öyküler, Halid Ziya Uşaklıgil

© 2018, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Öykülerin alındığı kitaplar:

Solgun Demet, Âlem Matbaası, 1901

Bir Hikâye-i Sevda, Sabah Matbaası, 1922

Onu Beklerken, Hilmi Kitabevi, 1935

Aşka Dair, Semih Lütfi Bitik ve Basımevi, 1936

Bir Yazın Tarihi, Hilmi Kitabevi 1941

Bir Şi'r-i Hayal, Hilmi Kitabevi, 1943

1. basım: 2018

2. basım: Temmuz 2023, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: İmak Ofset Basım Yayın Anonim Şti.

Akçaburgaz Mah. 137. SK. No:12

Esenyurt, İstanbul

Sertifika No: 71320

ISBN 978-975-07-3696-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL
BİTMEMİŞ DEFTER
KADINLARA DAİR ÖYKÜLER

ÖYKÜ

♥can

Halid Ziya Uşaklıgil'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Aşk-ı Memnu, 2016

Aşk-ı Memnu (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Bu muydu?, 2016

Mai ve Siyah, 2016

Mai ve Siyah (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Ferdi ve Şürekâsı, 2016

Ferdi ve Şürekâsı (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Saklanan Düşman, 2019

Saray ve Ötesi, 2019

Kırık Hayatlar, 2020

Kırık Hayatlar (Günümüz Türkçesiyle), 2020

Bir Muhtıranın Son Yaprakları, 2021

Kâbus, 2021

Bir Acı Hikâye, 2022

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL, 1865'te İstanbul'da doğdu. Aslen Uşaklı olan ailesi daha sonra İzmir'e yerleşmiştir. 1878'de İstanbul'dan İzmir'e taşınan Halid Ziya, bu şehirde eğitimine devam etmiş, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Kitap olarak yayımlanan ilk çevirisi Jean Racine'in *Le Thébaïde* adlı eseridir. Bir şiiri Muallim Naci'den sert bir eleştiri alınca şiirden uzaklaştı ve nesre yoğunlaştı. 1884'te İzmir'de arkadaşlarıyla *Nevruz* gazetesini çıkardı. Bir süre İstanbul'da yaşadık-tan sonra tekrar İzmir'e dönüp *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerini kurdu. *Sefile* romanı ilk sayıdan itibaren *Hizmet*'te yayımlandı. *Sefile*'yi *Nemide* izledi. 1893'te tekrar İstanbul'a yerleşen Halid Ziya, 1896'da *Mai* ve *Siyah*'in tefrikasıyla *Servet-i Fünun*'a katıldı. Ardından *Aşk-ı Memnu* geldi. *Kırık Hayatlar*'ın tefrikası bitmemişken istibdat idaresinin baskı-larına dayanamayıp yazmayı bıraktı. 1908'e kadar ara verdiği yazı hayatına *Sabah*'ın başyazarı olarak döndü ve bu gazetede *Nesli-i Ahir*'in tefrikasına başladı. V. Mehmed'in tahta çıkmasından sonra İttihat ve Terakki idaresi tarafından mabeyin başkâtipliğine atandı. Bu göreve dört yıl devam etti. 1915'te Almanya'ya gönderildi. Cumhuriyetin ila-nından sonra, 1906'dan beri yaşadığı Yeşilköy'deki köşküne çekildi ve eski eserlerinin dilini sadeleştirerek yeni baskılarını hazırlamaya baş-ladı. 1937'de oğlu Vedat'ın intiharıyla büyük bir yıkım yaşadı. 1945 yılında Yeşilköy'de öldü.

İçindekiler

Kırgın Hayat	13
Dişlek Zehra	31
Bir Valide Tarafından	43
Sorgu Dairesinde	55
Onu Beklerken	63
Dans Dönüşü	73
Korkudan Sonra	77
Düğün Evinde	89
Bitmemiş Defter	101
İkinci Nikâh	117
Sanat Hayatından	133
Ferhunde Kalfa	143
Yeni Gelinden	155
Çay Fincanı	161
Bir Başlangıcın Sonu	175
Raife Molla	183
Dört Yaprak	191
İşkembe Merasimi	197
Çöl Kızı	205
Raziye Kadın	213
Güzel Artemisya	219

Can Yayınları'nın Notu

Bitmemiş Defter, Halid Ziya'nın öykülerinden bir derleme. Bu kitaptaki öykülerin ortak noktası, hepsinde kadınlara dair hikâyelerin anlatılıyor olması.

Öyküleri seçerken yazarın sağlığında basılan son nüshaları esas aldık. Kitaptaki 21 öyküden "Hayat-ı Şikeste", "Bir Valide Tarafından", "Daire-i İstintakta", "Rakstan Avdet", "Raife Molla", "Çöl Kızı" ve "Güzel Artemisya" eski yazı harflerden yeni harflere aktarıldı. Öyküler, dil anlayışlarının sıklıkla tartışıldığı dönemlerde yazılmış olduğu için kelime tercihlerinde farklılıklar vardı. Yazarın diline en az müdahaleyle günümüzde Türkçe sözlüklerden neredeyse tamamen çıkmış kelimeler ve Arapça, Farsça terkipler için en uygun karşılıkları bulmaya çalıştık. Az da olsa hâlâ kullanımda olan, bağlamdan anlamı çıkarılabilen, yeni bir kelimeyle tam olarak karşılanamayan veya karşılığı metnin ahengini bozabilecek kelimelere müdahale etmedik, bunlar için kitabın sonuna bir sözlük hazırladık. Ayrıca bugün sık kullanılmayan Türkçe kökenli bazı kelimelerin, halk deyişlerinin anlamlarını ve öykülere dair bazı açıklayıcı bilgileri de dipnotlarda vermeye çalıştık. Kitabı hazırlarken öykülerin sonraki yıllarda yapılan baskılarından da yer yer yararlandık.

KIRGIN HAYAT¹

Köprü'den² tramvaya bindiğim zaman içeride, hareket zamanına kadar on dört saatlik mesai yorgunluğunu biraz dinlendirmek için köşeye yaslanarak uyuklayan arabacıdan³ başka kimse yoktu. Daha ötede, kadınlara mahsus mevkide biletçi sabahtan beri fırsat buldukça cebinden çıkardığı gazetesini kim bilir kaçınıcı defa tekrar çıkarmış, kandilin donuk camından aydınlık bir çirkef gibi akan pis ışığa tutarak okuyordu. Benim girişim, bu kış gecesinin son arabasında hüküm süren bezgin yalnızlığın ortasına umulmadık bir hayat belirtisi atmış oldu. Arabacı gözlerini açtı, biletçi gazetesini indirerek, şaşkınca, "Son arabaya müşteri gelir miymiş!" sualiyile dolu gözlerini bana çevirdi; daha sonra ikisi de arabanın buğulu camlarını kamçılaman yağmuru görmek istiyormuş gibi dışarıya baktılar, şüphesiz daha hareket vaktinin gelmediğini anlamış olmalı ki biri gözlerini yine kapadı, öteki gazetesini yine kaldırdı.

O zaman benim için bir uzun bir bekleyiş başladı;

1. "Hayat-ı Şikeste", *Solgun Demet*, Âlem Kitaplığı, 1901. (Y.N.)

2. Galata Köprüsü. (Y.N.)

3. Tramvaylar atlarla çekildiği için araç personeli atları süren arabacı ve biletçiden oluşuyordu. (Y.N.)

bu tramvay, hususuyla Őu, saatlerden beri yorulmaz, aralıksız bir yağışla boşanan yağmurun altında çamurlu tahratlarıyla, sisli camlarıyla, kirli ziyasıyla hazin ve melül bekleyen bu soğuk tramvay ne kadar kasvetli; sıcak ahırlarına gitmek için sabırsızlanan beygirler, yorgunluktan kırılmış vücudunu derin bir uyku için atacak yer beklentisiyle Őurada Őimdiden bastırın uykuya mağlubiyetini ilan eden bu arabacı, her gün sabahtan akşama kadar hayatının yegâne sahnesi olan Őu tramvay hattının değışmez seyrinden biraz hayalen çıkabilmek için gazetesine dalan Őu biletçi ne kadar hüzün vericiydi.

Şemsiyemin etrafında akan sulardan birikmiş küçük göle bakarak kendi kendime, “Bunlar, Őu binlerce insanların yorgunluklarını vekâleten yüklene yüklene ezilmiş, yıpranmış görünen Őu arabayla o iki sefil hayvan, bu iki bedbaht adam, daha sonra buradan ta Çemberlitaş’a kadar çamurların içinde kendisine yol açarak uzayıp giden demiryolu, bu akşam beni, yalnız beni kırk para için taşımakla mükellef!” diyordum. Ansızın düdük çalındı, arabacı gözlerini açtı, gününü tamamlamak için henüz yapılacak iş olduğuna hayret eder gibi etrafına baktıktan sonra gerinerek kalktı, ellerini ovuşturarak ilerledi, kapıyı açtı, içeriye bir soğuk rüzgâr dalgası hücum etti, sonra kapı yine kapanarak dalgaların dehşetle çarptığı noktada yalnız o kaldı.

Bu iri, ağır araba, o da uykudan uyanıyormuşçasına silkelendi, gerindi, sarsıldı, sonra yerinden oynayarak sinir bozucu bir gıcırtyla –sanki çalışacak olmanın ıstırabından yakınarak– sürüklenerek camlarının zelzelesini, biletçisi ile yegâne müşterisinin saralı bir titremeyle titreyen vücutlarını çekip götürdü.

Para ile üzeri, bir sayfada bir araya getirilmiş takvime benzeyen rakam ve işaretler altında gizlenmiş kâğıt parçasının alınıp verilifi tam bir sessizlikle ifa edildi, bi-

letçi gazetesine, yolcu şemsiyesinin altındaki göle geri döndüler.

Bir aralık gıcırtı daha ağırlaştı, güya arabanın, –bu ağır mahlukun– demirden dişleri demir rayları daha ziyade bir hırsla ısırırdı. Sirkeci'ye gelmiştik. Biletçi bu son araba için duraklamaya lüzum görmeyerek düdüğüyle tekrar hareket emrini veriyordu, arabacının dışarıdan boğuk sesi işitildi:

“Adam var!”

Araba durdu, kendi kendime, “Bir kişi ne kadar rahattım!” dedim, o anda kapı açıldı.

Başımı kaldırdım, bir saniye evvelki içimden geçen düşünceyi çürüterek, “Fena değilmiş, bilakis...” dedim. Bu son arabanın ikinci yolcusu, genişliği vücudunu korumaya kifayet edemeyen şemsiyesi altında sıırsıklam olmuş bir genç kızdı.

Benzi soğuktan uçmuş, titreyen dişlerini zapt etmek için dudakları kısılmış, siyah yünlü etekliğiyle bu sene geçirmeye çalıştığı kışın birinci kışı olmadığına tereddüt edilemeyen koyu kahverengi kalın ceketi ıslanmış, acıklı ve yoksul haliyle karşı tarafa oturur oturmaz uçlarının yırtıkları beyaz tireyle¹ dikilmiş eldivenlerinin içinde şüphesiz donmuş olan parmaklarıyla etekliğinin yanındaki cebinden para çantasını aradı. Evvela bir buruşuk beyaz mendil çıktı, daha sonra kullanıla kullanıla rengi değişmiş, bir tarafı patlamış bir siyah çanta çıkardı, iki eliyle bunu açmaya çalıştı, şüphesiz vidası da bozulmuş olmalıydı. Açılmamakta ısrar ediyordu. Biletçi ayakta, yeniden sarsılarak yürümeye başlayan arabanın içinde sallanarak, koltuğunun altına eğreti sıkıştırdığı gazetesıyla bekliyor, ben karşıdan şemsiyesinin altındaki gölden usanmış da yeni

1. Dikişte kullanılan pamuk ipliği. (Y.N.)

ortaya çıkan şeye bakan bir adam sıfatıyla bakıyordum. O galiba sıkılıyordu, çantasını adeta kırmak isteyerek zorluyordu, nihayet çanta açıldı. Parmağını soktu, arabanın şu yarı aydınlık halinde göremeyerek aradı.

Ben uzaktan hissediyordum: Çantanın içinde aranacak şeyler çok olmamalıydı. O yırtıkları beyaz tireyle dikilmiş eldivenler içinde parmakları, çantanın ta en derinlerine sıkışmış bir küçük şeyi arıyordu. Ah, zavallı, fakir, yırtık, eski çanta...

Nihayet o iki küçük parmak arasında küçük beyaz bir şey parlayarak çantadan çıktı. Parayı almadan önce teneke kutusunun içinde eliyle tuttuğu bileti kesmeyen biletiye uzattı. O vakit mühim bir vazifeden kurtulmuş gibi rahatça soluklanarak daha çok güvenle bir küçük hareket ederek yerleşti. Rengini tayin edemediğim gözlerini kaldırdı, kendisine, bana karşı bir kaygısız bir vaziyet vermek için araba yürüdükçe yukarısındaki demir çubuktan sallanan kayışlara baktı. Sonra tavanın bir tarafından sızan yağmura dikkat etti. Kendi oturduğu yere de yağmur akıp akmadığını güya merak ederek başının üstüne de bir göz attı. Daha sonra gözlerini sürerek kandili seyretti, bundan da sıkıldı ve varılacak yere yaklaşım yaklaşmadığını görmek için elinin tersiyle buğulu camı silerek sokağa baktı. Bu karanlık, yağmurlu gecede nadir dükkânların pencerelerinden çamurlara akan ışık parçalarıyla fenerlerin bir bulut içinde kaybolan titrek alevinden başka bir şey göremeyerek en nihayet, güya burada görülebilecek şeylerden nazara çarpma ihtimali en son olan şeye, bana baktı. Yalnız bir saniye... sonra bunu da diğer gördüğü şeyler gibi üzerinde durmaya değer bulmamış olmalı ki arkasına yaslandı, birisinin iki düğmesi düşmüş, ötekinin bir iliği yırtılmış eski fakat zarif potinlerini uçlarının sağlamlığı şüpheli olan lastikleriyle uza-

tarak birbirinin üstüne koydu. Küçük astragan¹ taklidi, kenarları kıvrık bir takkeye benzeyen başlığını elleriyle düzelttikten sonra başını arkasına dayadı, bekledi...

Güzel miydi? Zannetmem fakat bütün küçüklüklerden bir araya getirilmiş, hurdacı bir sanatkârın garipliklere düşkün hevesinin bir eseri olarak vücut bulmuş zannedilen bu genç kız, küçük gözleri, ufak ağzı, sivri ve ince burnu, söbü² ve süzgün çehresiyle hoş bir şeydi. Bu ufak şeylerden oluşan bütünde yalnız uzun görünen bir boyuydu. Küçük küçük azalarıyla pek uyuşmayan bu boy, bütün görünümüne bir orantısızlık veriyordu ki garip olduğu için hoşluktan uzak değildi.

Bu kış gecesi, şu arabada, bu genç kızla yapayalnız bulunmakta bir tuhaflık keşfediyordum ki anlaşılmaz şirirlerde hissolan ve hem güzelliğe benzeyen meçhul bir zevkle hayalime garip bir tesiri vardı. Bir aralık sabırsız bir tavırla doğruldu. Bu kadar geç kalmış olduğuna artık sıkılmış bir ifadeyle camın buğu[su]nu tekrar sildi, uzun uzun baktı, galiba çifte havuzlardan dönüyorduk. Kendi kendime, “Bu vakitte, böyle havada bu kız nereye gidiyor?” diyordum. O ansızın bir hayretle döndü, biraz eğildi, içeride şimdi gazetesini yüzüne kapayarak galiba uyuklayan biletçiye bir şey sormak istedi. Sonra cesaret edemeyerek bana baktı. Bir şey sormak istediği pek açık anlaşılıyordu. Ben suale davet eder bir simayla bekliyordum fakat bir türlü kuvvet bulamıyordu, ayağa kalktı, pencereden bir daha baktı, bu defa dönünce sapsarı olduğunu hissettim, dedim ki:

“Matmazel, bir şey mi sormak istiyordunuz?”

Vücudunun bütün azaları gibi ufak bir sesle, biraz

1. Karakul kuzusunun kıvrık ve parlak postu. (Y.N.)

2. Uzun, dar, ince. (Y.N.)

sakıngan ve ürkek bir edayla, “Affedersiniz efendim,” dedi, “Köprü’ye daha çok var mı?”

“Köprü’ye mi? Yanılıyorsunuz matmazel. Bu araba Aksaray’a gidiyor.”

Anlamıyormuşçasına bir donuk vaziyetle yüzüme baktı. Bir vakit hayretinden ötesini sormaya kuvvet bulamayarak öyle durduktan sonra, “Demek şimdi Köprü’ye gitmiyoruz?” dedi.

Bu سوالin içinde öyle bir telaş, o kadar büyük bir korku vardı ki bu zavallı kızın nasıl bir hataya uğradığını anlayarak hakkında birden derin bir merhamet duydum, dedim ki:

“Teessüf ederim matmazel, siz Köprü’ye gitmek üzereydiniz fakat tersine hareket eden bir arabaya tesadüf etmiş oldunuz. Gecenin karanlığı, yağmur telaşı sizi yanıltmış olacak.”

O beni dinlerken adeta ağlamak istiyor, kendi kendisine nakarat gibi, “Ah, ne kadar geç kaldım!” diyordu. Sonra bir ümitle, “O halde ilk duraktan geri dönerim,” dedi. Şimdi Salkımsöğüt¹ durağına gelmiştik. Kılavuzları takmakla uğraşılıyordu.

“Yayan dönmeye mecbur olacaksınız. Bu son tramvay ve zannetmem ki bu yağmurda araba bulabilesiniz.”

O vakit büsbütün telaş etti.

Şimdi biletçi de uyanmış, yanımıza gelerek bahse karışmıştı. O kendisini aklamak için, “Neden gideceğiniz yeri söylemediniz!” diyordu.

Zavallı kız bu suale cevap vermeyi fazla bularak yardıma muhtaç, perişan bir nazarla bakıyor, “Aman Yarabbi, bu saatte, bu yağmurda, bu تنها sokaklarda nasıl cesaret edeceğim!” diyordu.

1. Eski tramvay hatlarında Sultanahmet yönüne giderken Sirkeci’den iki sonrakı durak. (Y.N.)

*Halid Ziya'ya kadar, romancı muhayyilesiyle doğmuş tek muharririmiz yoktur.
Hepsi roman veya hikâye yazmaya hevesli insanlardır.*
Ahmet Hamdi Tanpınar

Mai ve Siyah ve Aşk-ı Memnu gibi başyapıtların yazarı Halid Ziya Uşaklıgil'in öyküleri de romanları kadar önemli. Romanlarında daha belirli konular üzerinde duran yazar, öykülerinde Osmanlı'dan cumhuriyete uzanan süreçte değişen sosyal hayat üzerine gözlemlerini ve kendi hatıralarını çarpıcı tespitlerle bezeyerek aktarıyor.

Bitmemiş Defter, Halid Ziya'nın öykülerinin konularına göre yeniden sınıflandırılmasıyla ortaya çıkan bir derleme. Yazarın belki de en başarılı olduğu karakterlerin, kadınların merkeze alındığı öykülerin toplamı. Ülkesinden kaçınıp cariyeye olarak konaklara satılan kadınlar, kocasını öldürenler, sanatçı kadınlar, evlenme telaşındaki genç kızlar, geçim derdiyle çırpınanlar, veremliler, bohçacı kadınlar... her yaştan, her sosyal sınıftan, kimi zaman acıklı kimi zaman gülümseten öyküler...

Ülkenin belki de "en uzun yıllarında" yaşamış, tüm deneyimlerini hayran bırakan gözlem gücüyle çağdaşlarına ve sonraki kuşaklara aktarmış yazarın, modern edebiyatımızın mimarlarından Halid Ziya'nın gözünden Türkiye'nin kadınları. Her birinde önce, "Bunlar gerçekten yaşandı mı?" diye soracağımız ama sonrasında birçoğunun hâlâ da yaşandığını fark edip şaşıracağımız benzersiz öyküler.

#edebiyatımızınmirası #servetifunun #kadın #beyoğlu #hastalık

